
NEGA OBSEVANEGA BOLNIKA

Zdenka Erjavšek

Radioterapija je eden od načinov zdravljenja malignih obolenj. Okoli 60% vseh rakavih bolnikov je v procesu zdravljenja izpostavljeno tudi obsevanju. Z obsevanjem želimo doseči uničenje čim več malignih celic, pri tem pa ohraniti zdrave celice. Ionizirajoči žarki delujejo na DNA (ki je osnova vsake žive celice), ter jo poškodujejo tako, da celica odmre. Maligne celice vsebujejo več vode in DNA kot zdrave celice in se tudi hitreje delijo; zato so bolj občutljive na sevanje kot zdrave celice. Zaradi tega lahko pozdravimo nekatere vrste malignomov, ne da bi pri tem uničili okolno zdravo tkivo.

Pri obsevalnem zdravljenju imamo dve možnosti:

- obsevanje skozi kožo (perkutano obsevanje),
- obsevanje z neposrednim vnašanjem radioaktivnih izvirov v sam tumor (brahiradioterapija)

VRSTE OBSEVANJA

1. radikalno obsevanje - celotna doza 6000-7000 CGy
2. pooperativno obsevanje - 4500-5000 CGy
3. preoperativno obsevanje - 4500 CGy v kombinaciji s citostatiki
4. paliativno obsevanje - doze so nižje in čas obsevanja je krajši.

Ko se bolnik seznanj z diagnozo in načinom zdravljenja, potrebuje razumevajoč in bodrilen odnos zdravnika in medicinske sestre. To je prvi korak k uspešni rehabilitaciji, ki se prične že pred zdravljenjem in traja ves čas bivanja v bolnišnici do končne vključitve bolnika v domače okolje.

Predno se bolnik prične obsevati, mora biti poučen o načinu zdravljenja, o njegovih stranskih učinkih in o preprečevanju le teh. Če bolnik s tem ni seznanjen, mu stranski učinki pomenijo poslabšanje oz. napredovanje bolezni, kar pa zelo slabo vpliva na njegovo psihično stanje. Bolniku razložimo potek zdravljenja, smisel markiranja polja, ki bo obsevano, položaj, v katerem bo obsevan ter čas obsevanja. Opozorimo ga, da bo med obsevanjem v prostoru sam. Bolnik naj si v času zdravljenja z obsevanjem obsevani predel umiva samo z vodo, naj se izogiba drgnenju

in frotiranju kože. Lahko se tušira, ne sme pa se namakati v vodi še 4-6 tednov po obsevanju. Kožo naj si posuši s hladnim sušilcem ali si jo nežno popivna. Povemo mu, naj ne odstranjuje barvila, s katerim je označeno obsevalno polje. Uporabi mila, topil, sprejev ali krem naj se odpove, dokler mu tega ne dovoli radioterapevt. Opozorimo ga, naj nam pove za vsako spremembo na koži (pordečitev, srbenje, vnetje, lokalna bolečina). Pordelo kožo mažemo s 15% olivnim oljem v borogalu. Mažemo po vsakem obsevanju. Koža, ki pokriva pazduho, gubo pod dojkami, površino v dimljah in med ritnicama, je zaradi velike vlage in toplote še posebej podvržena neželenim reakcijam. Poleg tega je velika verjetnost, da na teh površinah pride do bakterijskih in glivičnih okužb. Če pride do vnetja v teh predelih, uporabljamo 1% Gentiano violet, Dermazin kremo ali antibiotično mazilo po antibiogramu. Nekateri bolniki so občutljivi tudi na barvilo, s katerim je označeno obsevano polje. Ta mesta mažemo s Synopen kremo ali z Jekodermom.

Obsevanega predela naj bolnik ne sonči. Varuje naj se poškodb.

Reakcije na obsevanje delimo v:

splošne - izguba teka

- slabost
- bruhanje
- driska
- depresija kostnega mozga
- izčrpanost (RTG maček)

lokalne - na koži

- sluznici
- organih.

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI AKUTNI REAKCIJI KOŽE NA OBSEVANJE

Negovalna diagnoza

Aktivnosti zdravstvene nege

- rdečina kože (eritem) s pekočo bolečino	- 15% olivno olje v borogalu 1 x dnevno; mažemo po obsevanju
- suho luščenje z eritemom, pekočo bolečino in možnostjo superinfekcije	- mazanje s 15% olivnim oljem v borogalu po obsevanju
- mokro luščenje (ulceracija) z edemom, bolečino in možnostjo superinfekcije	- tuširanje z 1% sol. Gentiane Violet
	- antibiotično mazilo
	- antimikotično mazilo

-
- Pozne reakcije kože pa so: - fibroza
- atrofija
- hiperpigmentacija obsevanega predela

OBSEVANJE GLAVE

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE OB AKUTNI REAKCIJI PRI OBSEVANJU GLAVE

Negovalne diagnoze	Aktivnosti zdravstvene nege
- glavobol - bruhanje	- injekcije kortikoidov, diuretika, analgetika, antiemetika - hidriranje bolnika
- dvojni vid, nestabilna hoja	- aplikacija kortikoidov, fizioterapija, pomoč pri hoji
- poškodbe lasišča (začasna izguba las)	- psihično podpreti bolnika - uporaba lasulje, rut, turbanov

Kasne poškodbe se lahko pojavijo več mesecev ali let po obsevanju. Te so: poobsevalna nekroza možganov, atrofija, poapnenje in žilna razraščanost, ki vodi v infarkt dela možganov.

OBSEVANJE ORL PODROČJA

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI ZGODNJI REAKCIJI NA OBSEVANJE ORL PODROČJA

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- SPREMEMBE NA KOŽI 1. eritem 2. suho luščenje 3. ulceracije	- suho britje - posipanje z riževim pudrom 1 x na dan po obsevanju - mazanje s 15% oljnim oljem v lekobazi ali borogalu po obsevanju - mazanje z 1% Gentiano violet - antibiotično mazilo po antibiogramu - antimikotično mazilo po antibiogramu

-
- SPREMEMBE NA SLUZNICI
 - 1. pordela sluznica
 - 2. edem sluznice
 - 3. ulceracije z mikotičnim vnetjem (obloge)
 - sanacija zobovja pred pričetkom obsevanja
 - izpiranje ust s Hexoralom, kamilicami in Pantenolom 5-10 x na dan
 - tuširanje z 1% Gentiano Violet
 - izpiranje ust z antiseptikom Betadine
 - Dactarin ustni gel 2-3 x na dan B porazdeli po ustih, p.p. tudi pogoltne

 - SUHA USTA
 - uporaba umetne sline (usta posprejamo večkrat na dan)

 - SPREMEMBA OKUSA
 - na oko privlačna hrana, z dodatki Survimedu, vitaminov

 - BOLEČINE PRI POŽIRANJU, IZGUBA TEKA
 - pretlačena ali tekoča hrana, kalorično bogata hrana z dodatki vitaminov, več manjših obrokov na dan
 - 1/2 ure pred jedjo damo bolniku anestezin prašek

 - OTEŽENO DIHANJE ZARADI EDEMA IN SUHE SLUZNICE
 - inhalacija s kamilicami
 - stalno vlaženje prostora
 - veliko toplih tekočin per os
-

Pozne reakcije po obsevanju ORL področja so:

- suha usta
- poobsevalna gniloba zob
- fibroza sluznice s cirkulatornimi motanjami
- osteonekroza

OBSEVANJE ORGANOV V PRSNEM KOŠU

V prsnem košu obsevamo pljuča, požiralnik, sapnik in bezgavke, ki ležijo med obema pljučnima kriloma. To obsevanje bolniki dobro prenašajo. Težave, ki jih je imel bolnik že pred obsevanjem (težko dihanje, otežkočeno požiranje) se že med obsevanjem zmanjšajo. Bolniki naj upoštevajo splošna navodila, ki veljajo v času obsevanja. Kot posledica obsevanja sapnika se včasih pojavi suh dražeč kašelj, zato zdravnik predpiše primerna zdravila. Bolniki naj ne kadijo, ker to dodatno draži sapnik in pljuča.

Pri obsevanju požiralnika včasih oteče sluznica požiralnika, zaradi česar bolnik težko požira. Dokler bolniki lahko uživajo pasirano in tekočo hrano, nadaljujemo z obsevanjem, sicer pa ga za krajši čas prekinemo. Bolnika damo na parenteralno prehrano.

OBSEVANJE ŽELODCA

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI TEŽAVAH ZARADI OBSEVANJA ŽELODCA

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- izguba teka	- pravilna prehrana (mleko, mlečni izdelki, več manjših obrokov)
- slabost z bruhanjem	- antiemetika
- bolečina	- hidriranje bolnika (infuzije)
	- analgetična terapija

OBSEVANJE RAKA NA RODILIH

Obsevalno polje pri ginekološkem raku zajema precejšen del medenice. V obsevalno polje sta poleg spolnih organov zajeta tudi mehur in zadnji del črevesa. Splošne reakcije organizma pri tem obsevanju se kažejo v padcu levkocitov in trombocitov. Krvno sliko kontroliramo 1 x tedensko. Levkopenijo omilimo z Bedoxin tbl., 3x2 na dan. Če vrednost L pade pod 2000 in Tr pod 100.000, obsevanje za krajši čas prekinemo.

V nekaterih primerih spremljata splošne reakcije organizma tudi slabost in bruhanje. Koža v obsevanem predelu večinoma ni prizadeta. Velik negovalni problem pa predstavlja sluznica zunanega spolovila. Pordelo sluznico mažemo ves čas obsevanja s 15% olivnim oljem v borogalu .

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI AKUTNI REAKCIJI SLUZNICE ZUNANJEGA SPOLOVILA NA OBSEVANJE

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- pordela sluznica	- anogenitalna nega
	- sluznico zunanjega spolovila mažemo s 15% olivnim oljem v borogalu 1-3 x na dan
- srbenje, izcedek, ulceracija, bolečina, možnost superinfekcije	- anogenitalna nega
	- mazanje z 1% Gentiano Violet 1-2 x na dan
	- antibiotična ali antimikotična mazila po antibiogramu

Sluznica mehurja in zadnjega dela črevesa je prav tako zelo občutljiva na obsevanje. Zato lahko pride do radiocistitisa in radioproktitisa.

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI RADIOCISTITISU

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- pogosto uriniranje s pekočo bolečino in z možnostjo infekcije in prisotnostjo krvi v urinu	- veliko tekočin per os
	- analgetika
	- aplikacija hidrokortizonske instilacije 1 x dnevno, 10 dni zapored
	Dnevno: do 50 ml raztopine segrete na 35-36° C + dodatki: Dycinone, analgetika in antibiotik po antibiogramu

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI PROKTITISU

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- pogosto tiščanje na blato	- primerna prehrana (dieta)
- bolečina v spodnjem delu črevesja in trebuhu	- aplikacija zdravilne klizme v dan-ko 1 x dnevno 10 dni; 20-50 ml pripravljene raztopine (v lekarni), segrete na 35-36 ^o C
- tenezme	
- driske menjajoče se z zaprtjem	
- krvavitve iz črevesja	- klizmi dodamo Dycinone amp.

Pozne reakcije se pojavljajo več mesecev ali let po končanem obsevanju. To so predvsem:

1. fibroze - ileus - anus preter (začasen, trajen)
2. rektovaginalna fistula (zaprtje defekta)
3. zoženi sečevodi - nefrostoma (začasna ali trajna)

OBSEVANJE MEHURJA

Pri obsevanju raka urološkega področja se lahko pojavijo komplikacije, ki so akutne in kronične. Akutne komplikacije opazimo med obsevanjem ali takoj po končanem obsevanju. Bolnik ima težave z odvajanjem vode, stalno ga tišči na vodo, ima pekoče bolečine pri uriniranju. Lahko se pojavi radiocistitis in radioproktitis. Če pride do okužbe sečil, bolniku predpišemo antibiotik (Sanford - antibiogram). Ves čas mora veliko piti, merimo mu diurezo.

Kronične komplikacije se pojavijo več mesecev po končanem obsevanju, in to v obliki zmanjšane zmogljivosti mehurja. Bolnik pogosto hodi na vodo. Če se težave stopnjujejo, je potreben kirurški poseg.

OBSEVANJE ČREVESA

Zgodnje reakcije so luščenje črevesnih resic in driska. S pravilno prehrano vzdržujemo bolnikovo telesno težo. Že takoj na začetku obsevanja uvedemo preventivne dietne ukrepe.

NAČRT ZDRAVSTVENE NEGE PRI AKUTNI REAKCIJI ČREVESJA NA OBSEVANJE

Negovalna diagnoza	Aktivnosti zdravstvene nege
- diareja	- ustrezna dieta - medikamentozna terapija (Seldiar, Tct. opii) - infuzije z dodatkom elektrolitov p.p.
- navzea z bruhanjem	- ustrezna dieta - infuzija z antibiotiki (Reglan, Torecan)

Radioproktitis po obsevanju umirimo s hidrokortizonskimi klizmami, 1 x dnevno, 10 dni. Pri poznih komplikacijah, kot so stenoze, ulceracije s krvavitvami in fistule, je potrebno kirurško posredovanje.

Po končanem zdravljenju z obsevanjem so fizične zmogljivosti bolnikov nekoliko manjše: hitreje se utrudijo, potrebujejo več spanja in počitka. Svetujemo jim, da opustijo razvade (pitje alkohola, kajenje). Uživajo naj zdravo hrano. Nikakor naj se ne odrečejo zmerni fizični aktivnosti in rekreaciji.